

RAQAMLI O`ZBEKISTONDA MEHNAT HUQUQI

Po`latov Mirzohid,

Termiz davlat universitetining
huquq fakulteti o`qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqot ishi O`zbekistondagi raqamli iqtisodiyotda mehnat qonunchiligining o`zgarishi va moslashuvini tahlil qilishga bag`ishlangan. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotining turli sohalariga joriy etilishi bilan mehnat munosabatlari ham jiddiy o`zgarishlarga duch kelmoqda. Ushbu maqolada, aynan shu o`zgarishlar haqida so`z yuritilib, amaldagi qonunchilikning raqamli iqtisodiyot sharoitida berishi mumkin bo`lgan samarasi tahlil qilinadi.

Kalit so`zlar: *Mehnat huquqi; Raqamli iqtisodiyot; Axborot texnologiyalari; Moslashuv.*

ABSTRACT

This research work is devoted to the analysis of changes and adaptation of labor legislation in the digital economy of Uzbekistan. With the development of information technologies and the introduction of digital technologies into various spheres of social life, labor relations are facing serious changes. This article talks about these changes and analyzes the possible effects of the current legislation in the digital economy.

Key words: *Labor law; Digital economy; Information Technology; Adaptation.*

KIRISH

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va raqamli innovatsiyalarning keng joriy etilishi bilan dunyo nafaqat texnik yutuqlarga, balki inson hayotining turli jabhalarida tub o`zgarishlarga ham guvoh bo`ldi. Raqamli asrning qiyinchiliklari va imkoniyatlariga muqarrar ravishda duch kela boshlagan sohalardan biri bu mehnat qonunchiligidir. Jadal sur`atda rivojlanayotgan O`zbekistonda ham bu jarayon alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy jamiyatda mehnat qonunchiligi xodimlar va ish beruvchilar o`rtasidagi munosabatlarning muhim tartibga soluvchisi sifatida ishlaydi. Biroq, iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida zamonaviy voqelikni munosib aks ettirish uchun mehnat qonunlari va qoidalarini yangilashni talab qiladigan yangi savol va muammolar paydo bo`ladi. Mehnat jarayonlarini raqamlashtirish ishlab chiqarishni optimallashtirish, kun tartibidagi vazifalarni avtomatlashtirish, yangi ish

o`rinlarini yaratish va bandlikning moslashuvchan shakllarini shakllantirishga olib kelishi mumkin. Biroq, bu ijobiy o`zgarishlar orasida avtomatlashtirish tufayli ommaviy ishsizlik tahdidi, kiberxavfsizlik muammolari va raqamli ishchilarning huquqlarini himoya qilish zarurati kabi ba`zi xavflar ham mavjud. Ushbu tadqiqot ishining maqsadi O`zbekistonda raqamli iqtisodiyotda mehnat qonunchiligining o`zgarishini tahlil qilishdan iborat. Biz mehnat munosabatlarini raqamli asrning yangi chaqiriqlari va imkoniyatlariga moslashtirish bo`yicha qonunchilik bazasi va davlat tomonidan ko`rilayotgan chora-tadbirlar masalalarini ko`rib chiqamiz. O`zgarishlar sharoitida mehnatkashlar huquqlarini himoya qilish va ularning ijtimoiy xavfsizligini ta`minlash choralari ham ko`rib chiqiladi. Bizning ilmiy izlanishlarimiz raqamli O`zbekistonda mehnat qonunchiligini rivojlantirishning dolzarb muammolari va istiqbollari aniqlab beradi, shuningdek, yangi voqelikda mehnat munosabatlarining yanada barqaror va adolatli tizimini yaratish bo`yicha tavsiyalar beradi.¹

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O`zbekiston Mehnat kodeksining raqamli muhitda mehnat munosabatlari sharoitlariga tayyorligini baholash uchun qonunchilikning so`nggi tahririga murojaat qilish va uning dolzarbligi va zamonaviy talablarga muvofiqligini tahlil qilish o`ta darajada muhimdir. Mehnat to`g`risidagi qonunlar ishchilarning huquqlarini ishonchli himoya qilishi va yangi ish shakllari paydo bo`layotgan va mehnat munosabatlari yanada moslashuvchan bo`lishi mumkin bo`lgan rivojlanayotgan raqamli iqtisodiyotga muvofiq adolatli mehnat munosabatlarini ta`minlashi kerak.² Shuningdek, qonunchilik tenglikni ta`minlashi, kamsitishning oldini olishi va ishchilar va ish beruvchilarning manfaatlarini himoya qilishi kerak. Umuman olganda, O`zbekiston Mehnat kodeksining tayyorligi uning qoidalari qanchalik samarali va o`z vaqtida amalga oshirilayotganiga, shuningdek, mehnat munosabatlari ishtirokchilarining zamonaviy talablari va ehtiyojlariga qanchalik javob berishiga bog`liq.

Yangi Mehnat kodeksida raqamlashtirish masalalari ham o`z aksini topgan deyish mumkin, masalan, mehnat shartnomalarini elektron tuzilgan holda yagona mehnat reestriga kiritilishi, shuningdek, elektron mehnat daftarchalarini ochish va yuritish masalalari ham atroflicha yoritilgan.³ Ammo, fikrimizcha, ushbu o`zgarishlar hali hamon kam va raqamli muhit sharoitlariga to`liq mos kelmaydi.

¹ Неъматов, Ж.А., 2020. Правовые аспекты социально-трудовых отношений эпоху цифровизации экономики Узбекистана. In *Современные инновационные технологии и проблемы устойчивого развития в условиях цифровой экономики* (pp. 29-32).

² Тагаева, Н., 2022. Понятие и сущность цифровизации в правовой сфере Республики Узбекистан. *Общество и инновации*, 3(5/S), pp.64-72.

³ <https://lex.uz/ru/docs/-6257288>.

Yangi qabul qilingan Mehnat kodeksining ko`plab normalari huquq amaliyoti uchun yangi hisoblanadi, shu sababli ularni amalga oshirishni ta'minlovchi huquqiy mexanizmlarni shakllantirish uchun qo`shimcha normativ-huquqiy xujjatlarni qabul qilish maqsadga muvofiq. Albatta, O`zbekiston Respublikasi mehnat sohasining ko`plab o`ziga xos xususiyatlari bor. Milliy mehnat bozorida ishtirok etayotgan millionlab mehnatkashlarning manfaatlarini, shuningdek, turli xil mulkchilikka asoslangan holda tadbirkorlik sohasidafaoliyat yuritayotgan tadbirkorlarga ularni rivojlanishini rag`batlantiruvchi sharoitlarni yaratgan holda, majburiy mehnatdan foydalanishni cheklash va xodimlarning huquqlarini xurmat qilishga yo`naltirish juda murakkab vazifadir. Yangi normalarning amaliyotda tatbiq etilishi ustidan ma'lum vaqt mobaynida monitoring olib borish maqsadga muvofiqdir. Qabul qilingan Mehnat kodeksi O`zbekistonda shakllangan mehnat bozorini rivojlanishi, ish beruvchilar va xodimlar manfaatlarini davlat organlari ko`magida uyg`unlashuviga, ijtimoiy himoyaga muhtoj mehnatkashlarning huquqlarini himoyalashga va shu orqali noformal bozordan mehnat munosabatlarini chiqarishga xizmat qiladi degan umiddamiz.

Raqamli muhitda mehnat huquqlarini ilgari surish, adolatli va barqaror mehnat munosabatlarini ta'minlash uchun bir qator chora-tadbirlar va tashabbuslarni amalga oshirish kerak. Bu yo`lda amalga oshirilishi mumkin bo`lgan ba'zi asosiy qadamlar quyidagilardan iborat:

Qonunchilikni yangilash: O`zbekistonda yangi Mehnat kodeksi qabul qilindi, ammo bu mehnat kodeksini ham raqamli munosabatlarga to`liq tayyor deb bo`lmaydi. Davlat raqamli iqtisodiyotning yangi muammolariga muvofiq qonunchilikni qayta ko`rib chiqishi va takomillashtirishi kerak. Bunga mehnatni muhofaza qilish qoidalarini raqamli makonda ishlashning o`ziga xos xususiyatlariga moslashtirish, masofaviy ish va bandlikning moslashuvchan shakllarini tartibga solish, shuningdek, xodimlar ma'lumotlarini himoya qilish kiradi.⁴

Yangi standartlar va me'yorlarni yaratish: Raqamli muhitda ish sifatini o`lchash, shuningdek, ish vaqti, dam olish va kompensatsiya uchun tegishli normalarni belgilash uchun yangi standartlar ishlab chiqilishi kerak. Bu mehnatkashlarning ekspluatatsiyasining oldini olish va ularning ijtimoiy xavfsizligini ta'minlashga yordam beradi.⁵

Raqamli savodxonlikni rivojlantirish: Davlat va ish beruvchilar ishchilarda raqamli ko`nikmalarni rivojlantirishni faol qo`llab-quvvatlashi va rag`batlantirishi

⁴ Абдурахманова, Г.К., Кадиров, Ш.М. and Улугмурадова, Н.Б., 2021. ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРОФЕССИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ, НАИБОЛЕЕ ВОСТРЕБОВАННЫХ НА РЫНКЕ ТРУДА УЗБЕКИСТАНА. Вестник науки и образования, (8-1 (111)), pp.40-47.

⁵ Ачилов, А.Н., 2021. ПЕРСПЕКТИВЫ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ И ПОВЫШЕНИИ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В УЗБЕКИСТАНА. In Современная наука. XXI век: научный, культурный, ИТ контекст (pp. 29-36).

kerak. Trening va malaka oshirish ishchilarga raqamli texnologiyalar va jarayonlarga muvaffaqiyatli moslashishga yordam beradi.

Raqamli infratuzilmaning mavjudligi va sifatini oshirish: Raqamli muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish barqaror internet, yuqori tezlikdagi aloqa tarmoqlari va zamonaviy dasturiy ta'minotning mavjudligini talab qiladi. Bu, shuningdek, bandlik va masofadan ishlashni osonlashtirish uchun bulutli xizmatlar va onlayn platformalarga kirishni o'z ichiga oladi.⁶

Ijtimoiy sheriklikni rivojlantirish: Hukumat, ish beruvchilar va kasaba uyushmalari o'rtasida muloqot va hamkorlik uchun shart-sharoit yaratish muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy sheriklik raqamli muhitda mehnat munosabatlarini tartibga solishga mutanosib yondashuvlarni ishlab chiqish va barcha tomonlar manfaatlarini himoya qilish imkonini beradi.

Monitoring va tahlil: Raqamli muhitda mehnat huquqlarining amalga oshirilishini muntazam monitoring qilish va natijalarni tahlil qilish muammoli joylarni aniqlash va ko'rilgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bu davlatga o'zgaruvchan sharoitlarga tezda javob berish va kerakli tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

Davlat, ish beruvchilar va ishchilarning birgalikdagi sa'y-harakatlari raqamli muhitda ilg'or mehnat munosabatlarini rivojlantirishga yordam beradi, bu barcha ishtirokchilar uchun adolatli va barqaror bo'ladi.⁷

Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) kabi xalqaro tashkilotlar raqamli iqtisodiyotda mehnat munosabatlarini tartibga solish bilan shug'ullanadi. Masalan, XMT mehnat kelajagi va raqamlashtirish bilan bog'liq masalalarni faol muhokama qilmoqda va yangi sharoitda ishchilar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan tavsiyalar va ko'rsatmalar ishlab chiqmoqda. Biroq, shuni tushunish kerakki, raqamli transformatsiya mehnat munosabatlarida tez va murakkab o'zgarishlarga olib keladi va xalqaro konvensiyalar bu masalani hal qilish uchun biroz vaqt talab qilishi mumkin. Bundan tashqari, xalqaro konvensiyalarni qabul qilish va ratifikatsiya qilish uchun turli davlatlarning vaqt va roziligi talab qilinadi. Xalqaro tashkilotlar doirasida muhokama qilingan asosiy muhim yo'nalish – raqamli asrda munosib mehnat sharoitlarini ta'minlash, masofaviy mehnatda ishchilarning huquqlarini himoya qilish, tenglikni kafolatlash va bandlikning yangi shakllarida kamsitishning oldini olish, shuningdek, ta'lim va raqamli iqtisodiyotning yangi talablariga ishchi kuchini tayyorlash. Biroq, texnologiyaning jadal rivojlanishi va raqamli asr bilan bog'liq holda yuzaga keladigan yangi muammolarni hisobga olgan holda, xalqaro

⁶ Алиева, С.С., Жураев, С.А. and Юлдашев, Б.Ш., 2020. ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. In Российская экономика: взгляд в будущее (pp. 15-21).

⁷ Абдуллаева, М., 2020. Теоретические аспекты определения, развития цифровой экономики и её зарождение в Республике Узбекистан. in Library, 20(3), pp.21-27.

konvensiyalar doimiy ravishda yangi raqamli haqiqatda mehnat munosabatlarini tartibga solish bo'yicha tegishli choralarni moslashtirishi va ishlab chiqishi kerak.

Texnologiyaning dinamik tabiati va internet qanchalik tez rivojlanayotganini hisobga olgan holda, ushbu raqamli soha uchun moslashtirilgan mehnat qonunlari va qoidalariga bo'lgan ehtiyoj tobora aniq bo'lib bormoqda. Internetning rivojlanishi va kundalik hayotimizga integratsiyalashuvi natijasida turli xil huquqiy va mehnat muammolari paydo bo'ladi. Ba'zi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarga quyidagilar kiradi:

Ish va shartnomalar: Onlayn ishchilarning, ayniqsa virtual ish bilan shug'ullanadiganlarning huquqiy maqomini aniqlash muhim bo'ladi. Bu sohada ishlaydigan xodimlarning huquqlari, mustaqil pudratchilar va frilanserlar kabi muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi.

Intellektual mulk: Internetda intellektual mulk huquqlarini himoya qilish, ayniqsa virtual aktivlar va tajribalarni loyihalashtirib, ularga hissa qo'shadigan ijodkorlar va ishlab chiquvchilar uchun juda muhimdir.

Salomatlik va xavfsizlik: Internet foydalanuvchilari va ishchilarining farovonligini ta'minlash juda muhim, chunki virtual muhitga uzoq muddatli ta'sir qilish salomatlikka potentsial ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish: ma'lumotlar maxfiyligi muammolarini hal qilish va Internetdagi foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish juda muhim bo'ladi.

Nizolarni hal qilish: Internetdagi nizolarni hal qilish uchun asos yaratish foydalanuvchilar o'rtasida yoki foydalanuvchilar va virtual maydonda ishlaydigan kompaniyalar o'rtasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni hal qilish va muammolarni hal qilish uchun zarur bo'ladi.

Onlayn mehnatni samarali tartibga solish uchun siyosatchilar va huquqshunolar texnologiya kompaniyalari, foydalanuvchilar hamjamiyatlari va boshqa manfaatdor tomonlar bilan tegishli qonunlar va ko'rsatmalarni ishlab chiqishlari kerak. Bundan tashqari, Internet geografik chegaralardan oshib ketganligi sababli xalqaro hamkorlik talab qilinishi mumkin.

Texnologiya taraqqiyoti va Internetning ko'payishi bilan hukumatlar va xalqaro tashkilotlar ushbu rivojlanayotgan virtual dunyo taqdim etayotgan noyob muammolar va imkoniyatlarni hal qilish uchun maxsus mehnat qonunlari va qoidalarini ishlab chiqish choralari ko'rishlari mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, biz raqamli asr deb ataladigan yangi davrga kirar ekanmiz, biz duch kelayotgan tez o'zgarishlarga moslashishimiz kerak. Shu bilan birga, aytish kerakki, hatto O'zbekistonning yangi Mehnat kodeksi ham bu

yangi davrga to'liq tayyor emas. Frilanserlarning maqomi, aqlli shartnomalar va ularning bajarilishi bo'yicha yangi o'zgarishlar kiritilishi kerak.

Raqamli transformatsiya O'zbekistonda mehnat munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda, unga moslashish barqaror iqtisodiy rivojlanish va ishchilarni ijtimoiy himoya qilishning asosiy vazifasiga aylanmoqda. Tadqiqotda hukumat va barcha manfaatdor tomonlar tomonidan alohida e'tibor va chora ko'rishni talab qiladigan ayrim jihatlar aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi O'zbekistonda mehnat munosabatlari uchun yangi imkoniyatlar va vazifalarni taqdim etadi. Mehnat qonunchiligini raqamli muhit sharoitlariga moslashtirish adolatli va barqaror mehnat munosabatlarini ta'minlash, mehnatkashlar huquqlarini himoya qilish va mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga ko'maklashish uchun zarur vazifaga aylanadi. Davlat, ish beruvchilar, xodimlar va boshqa manfaatdor tomonlarning birgalikdagi sa'y-harakatlari jamiyat farovonligi yo'lida qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli yengib o'tish va raqamli asr imkoniyatlaridan foydalanish zarur bo'lib hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Неъматов, Ж.А., 2020. Правовые аспекты социально-трудовых отношений в эпоху цифровизации экономики Узбекистана. In *Современные инновационные технологии и проблемы устойчивого развития в условиях цифровой экономики* (pp. 29-32);
2. Тагаева, Н., 2022. Понятие и сущность цифровизации в правовой сфере Республики Узбекистан. *Общество и инновации*, 3(5/S), pp.64-72;
3. Абдурахманова, Г.К., Кадиров, Ш.М. and Улугмурадова, Н.Б., 2021. ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРОФЕССИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ, НАИБОЛЕЕ ВОСТРЕБОВАННЫХ НА РЫНКЕ ТРУДА УЗБЕКИСТАНА. *Вестник науки и образования*, (8-1 (111)), pp.40-47;
4. Алиева, С.С., Жураев, С.А. and Юлдашев, Б.Ш., 2020. ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. In *Российская экономика: взгляд в будущее* (pp. 15-21);
5. Абдуллаева, М., 2020. Теоретические аспекты определения, развития цифровой экономики и её зарождение в Республике Узбекистан. in *Library*, 20(3), pp.21-27;